International Journal of Advance and Applied Research
www.ijaar.co.in
ISSN – 2347-7075 Impact Factor – 8.141
Peer Reviewed Bi-Monthly
Vol.12 No.1 September – October 2024

महाराष्ट्रातील शेतकरी उत्पादक कंपन्यांची (FPO) भूमिका

डॉ. प्रा. रामेश्वर गंगाधर बर्वे

अर्थशास्त्र विभाग प्रमुख,

मत्स्योदरी कला, विज्ञान महाविद्यालय कुंभार पिंपळगाव

Corresponding Author - डॉ. प्रा. रामेश्वर गंगाधर बर्वे

DOI - 10.5281/zenodo.20093377

प्रस्तावना (Introduction):

भारत हा कृषीप्रधान देश असून महाराष्ट्रात मोठ्या प्रमाणावर शेतकरी शेतीवर अवलंबून आहेत. परंतु लहान व सीमांत शेतकऱ्यांना बाजारपेठ, भांडवल, तंत्रज्ञान यांचा अभाव असल्यामुळे त्यांना योग्य दर मिळत नाही. यासाठी शेतकरी उत्पादक कंपनी (FPO) हा एक प्रभावी पर्याय म्हणून पुढे आला आहे. एफपीओ (FPO) म्हणजे शेतकरी उत्पादक संघटना, जी लहान शेतकऱ्यांना विविध सेवा देऊन आधार देण्यासाठी शेतकरी-उत्पादकांनी स्थापन केलेली एक सामूहिक संघटना आहे. या सेवांमध्ये शेतीतील जवळपास प्रत्येक पैलूचा समावेश होतो, जसे की निविष्ठा आणि तांत्रिक सहाय्य पुरवण्यापासून ते शेतमालावर प्रक्रिया करणे आणि त्याचे विपणन करणे. संसाधने, ज्ञान आणि बाजारपेठांमध्ये अधिक चांगला प्रवेश सुलभ करून लहान शेतकऱ्यांची कार्यक्षमता आणि नफा वाढवणे हे शेतकरी उत्पादक संघटनेचे ध्येय आहे..

तुमच्या शेती व्यवसायाचा विस्तार करायचा आहे किंवा अत्याधुनिक शेती उपकरणांमध्ये गुंतवणूक करायची आहे? तुम्हाला आवश्यक असलेला निधी सहजपणे मिळवण्यासाठी तुमच्या विद्यमान मालमत्तेचा लाभ घ्या. तुमची मालमत्ता न गमावता तुमची शेतीविषयक उद्दिष्टे साध्य करण्यासाठी, बजाज फायनान्सकडून मालमत्तेवर घेतलेले कर्ज हा एक स्मार्ट उपाय आहे. जसजशी जगाची लोकसंख्या वाढत आहे आणि कृषी उत्पादनांची मागणी वाढत आहे, तसतसे लहान शेतकरी एकत्र येऊन शेतकरी उत्पादक संघटना (FPOs) स्थापन करून आपला एकूण आकार वाढवू शकतील, ज्यामुळे त्यांना मोठी भूमिका बजावण्याची आणि अनेक फायदे मिळवण्याची संधी आहे. डेटा-आधारित,

विश्लेषणात्मक दृष्टिकोन वापरून, TCI च्या सेंटर ऑफ एक्सलन्सचे FPO हब हे भारतातील FPO च्या प्रगतीसाठी मिळालेले ज्ञान, माहिती आणि ज्ञानाचा संग्रह म्हणून काम करते.

या हबचा उद्देश लहान शेतकरी समूहांना सक्षम करण्यासाठी धडे, साधने आणि संसाधनांचे मार्ग तयार करणे, तसेच निधी पुरवणारे, अंमलबजावणी करणारे आणि धोरणात्मक हितधारक यांच्या एका कृतीशील समुदायाला चालना देणे हा आहे.

FPO म्हणजे काय?

- FPO (Farmer Producer Organization) म्हणजे शेतकऱ्यांनी एकत्र येऊन स्थापन केलेली कंपनी.
- ही कंपनी Companies Act, 2013 अंतर्गत नोंदणीकृत असते.
- शेतकरी हेच तिचे सदस्य आणि भागधारक असतात.

उद्देश:

- उत्पादन वाढवणे.
- शेतीचा खर्च कमी करणे.
- शेतमालाला चांगला बाजारभाव मिळवून देणे .

शेतकरी उत्पादक संघटना (एफपीओ) हा शेतकऱ्यांनी स्थापन केलेल्या सामूहिक संस्था आहेत, ज्यांचा मुख्य उद्देश बाजारातील आपली सौदाशक्ती वाढवणे, उत्पादन खर्च कमी करणे आणि आपल्या उत्पादनाला योग्य भाव मिळवून देणे हा असतो. या संघटना कृषी उपक्रम आणि बाजारपेठेतील प्रवेश सुव्यवस्थित करण्यासाठी संसाधने, ज्ञान आणि प्रयत्न एकत्र करण्याच्या तत्त्वावर कार्य करतात.

शेतकरी संघटनेचे महत्व :

शेतकरी उत्पादक संघटनांचे (FPOs) महत्त्व हे वैयक्तिक शेतकऱ्यांसमोरील आव्हानांना सामोरे जाण्याच्या आणि कृषी क्षेत्राच्या सर्वांगीण विकासात योगदान देण्याच्या त्यांच्या क्षमतेमध्ये आहे. त्यांचे महत्त्व अधोरेखित करणारे प्रमुख मुद्दे खालीलप्रमाणे आहेत:

सामूहिक सौदाशक्ती:

शेतकरी उत्पादक संस्था (FPOs) शेतकऱ्यांना खरेदीदारांशी एकत्रितपणे वाटाघाटी करण्यास सक्षम करतात, ज्यामुळे त्यांच्या शेतमालाला चांगला भाव मिळतो.

बाजारपेठ उपलब्धता:

शेतकरी उत्पादक संस्था (FPOs) शेतकऱ्यांसाठी सुधारित बाजारपेठ उपलब्ध करून

देतात. सामूहिक विपणन धोरणांद्वारे, शेतकरी उत्पादक संस्था शेतकऱ्यांना मोठ्या बाजारपेठांपर्यंत पोहोचण्यास, काढणीनंतरचे नुकसान कमी करण्यास आणि ग्राहक किंवा कृषी-उद्योगांशी थेट संबंध प्रस्थापित करण्यास मदत करतात.

संसाधनांचे एकत्रीकरण:

शेतकरी उत्पादक संघटनेतील (FPO) शेतकरी जमीन, उपकरणे आणि ज्ञान यांसारखी आपली संसाधने एकत्र करतात.

पतपुरवठा आणि तंत्रज्ञानाची उपलब्धता:

सदस्यांना पतपुरवठा सुविधा आणि आधुनिक कृषी तंत्रज्ञान उपलब्ध करून देण्यात शेतकरी उत्पादक संस्था (FPOs) महत्त्वाची भूमिका बजावतात.

ज्ञान वाटप आणि कौशल्य विकास: शेतकरी उत्पादक संस्था (FPOs) शेतकऱ्यांना प्रशिक्षण, मार्गदर्शन आणि नवीन तंत्रज्ञानाबाबत माहिती देतात, ज्यामुळे त्यांची कौशल्ये आणि उत्पादनक्षमता वाढते.

- यशस्वी एफपीओ/एफपीसी
- सह्याद्री फार्म्स (एमएच)
- पायरा डेअरी (आरजे)
- सहज डेअरी (उत्तर प्रदेश)
- बन्नी डेअरी (खासदार)

शेतकरी उत्पादक संघटनांसाठी शिफारसी:

भारतीय कृषी क्षेत्राची क्षमता दुर्लक्ष करण्यासारखी नाही. शेतकरी उत्पादक संस्थांमध्ये (FPOs) भारताच्या ग्रामीण अर्थव्यवस्थेत परिवर्तन घडवून आणण्याची क्षमता आहे. शेतकरी उदरनिर्वाहासाठी शेती हा व्यवसाय स्वीकारत आहेत, परंतु सरकारी संस्थांकडून मिळणाऱ्या पाठिंब्याचा गंभीर अभाव आहे, ज्यामुळे पिकांचे नुकसान होते आणि शेतकऱ्यांवर मोठे कर्ज लादले जाते. शेतकरी उत्पादक संस्था (FPOs) शेतकऱ्यांना कर्ज किंवा मार्गदर्शनाच्या स्वरूपात हा अत्यंत आवश्यक असलेला पाठिंबा देऊ शकतात.

शेती उत्पादक कंपन्याची कामे :

उत्पादन, हार्वेस्टिंग, प्रोक्युरमेंट, ग्रेडिंग, पूलिंग (एका ठिकाणी जमा करणे), हाताळणी, विपणन (मार्केटिंग), विक्री, निर्यात – कंपनी सभासद सदस्य यांच्या द्वारे, वस्तू किंवा सेवा आयात करून निर्माण झालेल्या उत्पादनाचे. म्हणजेच कंपनी सभासद सदस्य यांनी उत्पादन केलेल्या किंवा कंपनीने त्यासाठी आयात केलेल्या अशा उत्पादनाचे उत्पादन, हार्वेस्टिंग, प्रोक्युरमेंट, ग्रेडिंग, पूलिंग, हाताळणी, विपणन, विक्री आणि निर्यात करू शकतात. तसेच कंपनी यासर्व क्रिया स्वतः किंवा बाहेरील एखाद्या संस्थेकडून करून घेऊ

शकतात. जर कंपनीला वाटते, की शेतकऱ्यांना ३-४ महिने शेती वापरण्याचे भाडे म्हणून २-३ हजार रुपये देखील द्यायचे (अर्थात हे कंपनी व्यवस्थापन ठरवणार आहे आणि कंपनीकडे किती खेळते भांडवल राहते त्यावर ते ठरेल) तर कंपनी ते देऊ शकते.

संदर्भसूची:

1. Small Farmers' Agribusiness Consortium (SFAC)
2. Farmer Producer Organizations: Policy & Performance Review, नवी दिल्ली, विविध अहवाल.
3. National Bank for Agriculture and Rural Development (NABARD)
4. Farmer Producer Organisations in India: Status & Issues, मुंबई, 2019.
5. Tushaar Shah, Ashok Gulati
6. Institutional Innovations in Indian Agriculture, Academic Foundation, नवी दिल्ली.
7. Ministry of Agriculture and Farmers Welfare
8. Formation and Promotion of 10,000 FPOs Scheme Guidelines, भारत सरकार, 2020.
9. Sukhpal Singh
10. "Farmer Producer Organisations: Issues and Challenges", Indian Journal of Agricultural Economics.
11. Maharashtra State Agricultural Marketing Board (MSAMB)
12. FPC Development in Maharashtra: Progress Report, पुणे.